

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

Continens Commentaria In Matthaevm, Et Epistolas Pavli Ad Galatas, Ad Ephesios, ad Titum & Philemonem, & librum Didymi de spiritu sancto a Hieronymo versum ... Ad Fidem Vetvstissimorum Exemplarivm, Dvcentis Circiter Svblatis Erroribvs Emendata

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Divi Hieronymi Presbyteri In Tertivm Librvm Commentariorvm Ad Ephesios, Ad Pavlam, Et Evstochvm.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75102](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75102)

E

nostro sermo processit: Quotiens veiò loquimur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non vt conuenit audientibus, totiens sermo malus procedit de ore nostro ad destructionem eorum qui audiunt. Consi-deremus itaque quid loquamur, quia pro omni otioso verbo redditori sumus rationem in die iudicij. Et etiam si non lædamus, non tamè ædificemus, mali verbi nobis luenda sit pena.

¶ Et nolite contristare spiritum sanctum Dei: in quo signati estis in die redemptionis.] Mœror sancti spiritus sic intelligendus, quomodo ira Dei & somnus, & cæteræ in humanam similitudinem passiones. Non quo contristetur spiritus, & illam perturbationem diuinitas sentiat, sed quo ex verbis nostris, Dei discamus affectus: quomodo moreratur quotiescumque peccamus, & debeat peccatores. Nã & Saluator in corpore constitutus fleuit Hierusalẽ, & omne hominũ genus in propheta

deplorat, dicens: *Heu mihi anima quia perijt reuerens à terra: & qui corrigat inter homines non est.* Omnes in sanguine iudicantur. Et in Ezechiele opera quondam sanctæ ciuitatis enumerans, ait: *In omnibus istis contristabas me.* Signati autem sumus spiritu dei sancto, vt & spiritus noster & anima imprimantur signaculo Dei, & illam recipiamus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus, iuxta eloquiũ Saluatoris, Deo imprimente signatur. *Hunc enim,* ait, *signauit*

pater Deus. Signator ergo à patre, spiritu sancto, omnis, qui ex eo quod credidit Deo, signatur, quia verus est Deus. Qui iccirco signatur, vt feruet signaculum, & ostendat illud in die redemptionis purum atque sincerum, & nulla ex parte mutilatum, & ob id numerari cum his valeat, qui redempti sunt.

Commentarij secundi in epistolam ad Ephesios finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN TERTIVM LIBRVM COMMENTARIORVM AD EPHESIOS, AD PAVLAM, ET EVSTOCHIVM.

PROOEMIUM.

Satis abundeque, ò Paula & Eustochium, de argumento epistolæ Pauli ad Ephesios, in primi libri præfatione disse- rui, & sparsim, vbicunq; occasio data est, licet breuiter, ostendi, quod beatus Apostolus ad nullam ecclesiarum tam mystice scripserit, & abscondita faculis reuelauerit sacramenta. Nunc ergo, quoniam orationum vestrarum, & sanctæ Marcellæ fultus auxilio, tertium, id est, extremum, in eandem epistolam dicto librum, iustum mihi videtur, vt nominis quoque ipsius etymologiam cum sensu, quem supra exposui, congruere doceam. Ephesus in Latinam linguam interpretatur voluntas, siue consilium meum in ea, vel certe anima mea in ea. Voluntas & consilium & anima Dei in eo est, qui potest dicere: Ipse enim mihi dedit notitiam omnium, & cum incerta & occulta sapientiæ Dei illi fuerint reuelata, testimoniũ consequetur loquentis: Inueni Dauid de Bethlehem filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. Istiusmodi virum & Osee propheta significat, dicens: *Quis sapiens, & intelliget hæc, prudens & agnoscet ista?* Porro vt sciatis multam esse distantiam iusti simplicis iustiq; sapientis, qualem in resurrectione mortuorum singuli gloriam consequantur, attendite. *Et multi dormientium de limo terre exurgent: hi in vitam æternam, & hi in opprobrium, & confusione[m] æternam.* Et intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in æternum. *Fulgebunt, inquit, iusti sicut stellæ in æternum, & intelligentes, id est, habentes scientiam scripturarum, sicut splendor cæli.* Non quo doctus vir, iustus quoque esse non debeat, sed quo qui iustus est, nisi fuerit eruditus, tã procul sit à sapiente iusto, quam est stellarum fulgor à lumine firmamenti. Quod si quis meditatione tantum legis instructus, vitam suam negligit, neq; audet dicere: *A mandatis tuis intellexi, propterea ad omnia manda-*

tata dirigebar: iste quasi aramentũ sonans, & cymbalum tinniens, & infatuatum sal, in stercore conculcandus est. Si autem detur optio singulorum (seposito eo qui habet sapientiam atque iusticiam) magis ego velim rusticitatem iustam, quam doctam malitiam. Quia in altero licet minor, tamen gloria est, stellarum esse lumini coequalis: in altero iuxta scientiæ profectum, maiora supplicia sunt. *Potentes quippe potenter patientur tormenta.* Et: *Seruus qui scierit voluntatem domini sui, & non fecerit eam, vapulabit multis.* Hæc iccirco vt docerem, quare animam & consilium, & voluntatem Dei, Ephesiorum vocabulum sonet, qui artium magicarum præstigijs derelictis, erroris zelum ad veritatis studium transtulerunt. Ob quorum salutem tanto Paulus sudore pugnavit, vt ad Corinthios scriberet: *Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Quæ sunt istæ bestiæ? Nempe illæ, de quibus psalmista precator, dicens: Ne tradas bestijs animam confitentem tibi.* Et in alio loco: *Increpaueras calami.* Aduersarius enim noster diabolus tanquam leo rugiens circueit, qui cum cerneret principem Asiæ ciuitatem ad doctrinam Pauli de faucibus suis eripit; totis satellitum suorum agminibus congregatis eum opprimere nitebatur, & improbe se extollens, volebat quasi aquila ponere super illum nidum suum. Quod Apostolus sentiens, & omni custo diaseruans cor suum (quippe qui eius non ignoraret astutias) post victoriam quidem, sed non in cruentam victoriam, loquebatur. *Non enim volumus vos ignorare fratres de tribulatione nostra quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt taderet nos etiam viuere.* Quod autem per Tychicum epistola mittitur, valde eiusdem epistolæ congruit sacramentis. De quibus & noni psalmi titulus prænotatur, *pro arcibus filij.* Tychicus enim silens interpretatur, non proiciens margaritas ante porcos, nec dans sanctum canibus, & libere ad Deum loquens: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

M.

G

Ezech 16 c
Sec. 70
καὶ ἐλυπησάμην
ἐν πνεύματι
τοῦ ἁγίου.

Ioan. 6 c

H

Sap. 8 n
Luc. 12 f

1. Cor. 15. a

Psal. 73 d
Ibid. 6. f
1. Petr. 5 l

2. Cor. 16 l

τυχικός.

Psal. 118. b

Matth. 12. c

Luc. 19. f
Mich. 7. a
Sic. 70.

F

דבתיקון
Sap. 7. c
דבתיקון
Psal. 50.

AH. 13. d
Ose 14. d
Sic. 70.

Dan. 12. b

Psal. 118. n
Ibidem q

HIERONYMUS
VI. 7. 8.

COMMENTARIORVM HIERONYMI IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

LIBER TERTIVS.

Mnis amaritudo & furor, & ira, & clamor, & blasphemia auferatur à vobis cum omni malitia.]

Mnis amaritudo, & furor, & ira, & clamor & blasphemia auferatur à vobis cum omni malitia.

CAPVT V.

Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes vobismetipsis, sicut & Deus in Christo donauit vobis. Estote ergo imitatores Dei sicut filij charissimi. Et ambulate

clementes simus & blandi, & ad familiaritatem nostram vltro homines inuitemus, vt nullus ad nos formidet accedere: quæ familiaritas maxime ex misericordia comparatur. Nec statim præstantes aliis, ipsi quod dedimus habere desistimus, sequitur enim: donantes vobismetipsis: quia quod bene in

alium sit, magis ei reponitur, qui præstitit, quam cui datum est. Qui miseretur pauperis, ipse saturabitur: & qui dat ei, Deo fenerat. Vel certe ita accipiendum, quod in eo quod suaues & misericordes sumus, & perturbationibus, quæ non inquietabant relictis, ad mansuetudinem, temperantiamque transiimus, ipsi nobis datum sit & donatum, dum de malis in bonos vertimur, & hæc ipsa donamus nobis, quæ Deus pa-

ter donauit in Christo. Si enim ommissis vitijs, virtutes sequimur, omnes autem virtutes, sapientia, veritas, iustitia, mansuetudo, & cætera ad Christum intellecta referuntur, cum has virtutes habuerimus, ipsas nobis etiam nostro studio comparamus, & habere nos facimus, quas Deus nobis donauit in Christo. Alius vero hoc quod ait, donantes vobismetipsis, simpliciter accipiet, vt quomodo supra dicitur: Estote autem inuicem suaues, sic & nunc dicitur, donantes vobismetipsis, pro eo quod est, donantes vobis inuicem: vt quomodo Deus nobis in Christo nostra peccata donauit, sic etiam nos eis, qui in nos peccauerint, dimitramus. Et ad probandum quod dimissio peccatorum in scripturis donatio nuncupetur: Illud sumet exemplum, quod in Luca scribitur, vbi vni creditor alius debebat quingentos denarios, & alius quinquaginta, quos vtriusque concesserit, & ad interrogationem Saluatoris ille qui interrogatus fuerat responderit maiorem gratiam illum habere, cui plus donatum sit. Dicitur & in oratione dominica: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Deus autem nobis donauit in Christo, non extra positus, sed habitans in eo, quia pater in filio, & filius in patre. Nec statim ille in quo donatur minor est ab eo, qui in le donat, quia & Apostolus dicit: *Et ego si quid donauit vobis, in facie Christi & Dei.*

Estote ergo imitatores Dei sicut filij charissimi.] Qui intelligit quomodo dictum sit: *Estote perfecti, sicut & pater vester celestis perfectus est,* iste sciet quomodo & nunc dicitur: *Estote imitatores Dei.* Et Corinthijs quidem scribens ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Non enim poterant statim imitatores Christi fieri, sed grande illis erat si imitatores possent imitatoris existere. Ephesijs vero quasi his quo iam mysteria tanta docuerat, non ait, imitatores mei estote, nec imitatores CHRISTI, sed imitatores Dei. Non quo minus sit imitatorum Christi esse quam Dei (Deus quippe Christus est) sed quod aliud sit secundum hominem imitari, aliud secundum Deum. Nam & si: Christum secundum carnem antea noueram, nunc iam nequaquam eum nouimus secundum carnem. Loquitur & ipse Saluator, humilitatem dispensationis ostendens: *Quæcunque viderit patrem facientem, hæc eadem filius facit similiter.* Non quo aliud cælum, & aliam terram pater fecerit, & ad similitudinem eorum, aliud cælum & alia terra & elementa à Christo facta sint cætera, sed quo quæcunque operetur pater, hæc eadem & filius operetur. In quo autem similes Deo possumus fieri, supra testatus est, dicens: *donantes vobis, sicut & Deus in Christo donauit vobis.* Non enim puto quod in cæteris quoque quæcumque Deus fecit, homo Deum possit imitari: sed verbi causa, vt quomodo ille clemens est, & pluit super bonos & malos, & reliqua, sic etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus. Quod cum fecerimus, erimus sicut filij dilecti, siue ipsius Pauli: siue, quod melius puto, Dei.

Et ambulate in charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam DEO in odorem suauitatis.] Qui pro aliorum salute vsque ad sanguinem contra peccatum dimicat, ita vt & animam suam tradat pro eis, iste ambulat in charitate: imitans Christum.

tudo contraria dulcedini est, unde amari vulgo appellantur & dulces, De qua & Hieremias loquitur, dicens: Et amaritudo tua ascendit super me. Furor vero incipiens ira est, & feruescens in animo indignatio. Ira autem est, cuius amaritudo, & furor species sunt, quæ furore restincto desiderat vltionem, & eum quem nocuisse putat, vult lædere. Quæ quidem licet in Deo læpe diantur, secundum illud: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me:* non sunt perturbationes animi computandæ sicut in nobis, quia in illo moderata & ordinata sunt omnia, & pœna, qua peccatores corriguntur, nostris vocibus appellatur. Nos vero si irascimur, perturbamur, & furore rapti, nostri esse desinimus. Unde à nobis omnis amaritudo, & furor, & ira penitus auferenda sunt. Nam ad illud euangelij: *Quicumque irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio,* frustra est additum, sine causa, quia nec cum causa nobis irasci conceditur, manifestissime Apostolo nunc dicente: *Amaritudo, & furor, & ira, tollatur à vobis.* Et tricesimo sexto psalmo vniuersam commotionem animi generaliter auferente: *Quiesce ab ira, & dimitte furorem.* Si enim ira desiderat vltionem, omnis autem vltio rependere cupit ei malum à quo se læsam putat, & Christianus non debet malum pro malo reddere, sed vincere in bono malum, & mihi vindictam & ego retribuam, dicit dominus, omnis qui irascitur, peccat: *Ira quippe viri iustitiam Dei non operatur.* Post amaritudinem, furorem & iram recte clamor quoque & blasphemia prohibentur in nobis. Quia qui semel fuerit furore superatus, necesse est vt profiliat in clamorem, & turbide fremens, huc atque illuc in modum solij ventiletur & dicat: *O rerum iniquitas, ô iniusta iudicia Dei, & cætera quæ solent loqui, qui per indignationis furorem mentis iudicium perdidit.* Porro blasphemia non solum aperta est, & de ira nascitur, sed & absque ira sedata mente profertur, si aut de mundi istius quispian gubernatione causetur, & dicat, illud sic esse non debuit, hoc vero esse sic debuit: aut certe in ecclesia constitutus, & credens in Deum, labatur in dogmatibus, quæ ignorate non licitum est, aliter de patre & filio & spiritu sancto sentiens, quam rei ipsius veritas habet, non ita credens in resurrectione mortuorum, vt scripturæ docent. Vel certe alienæ inuidens sapientiæ, eum male sentire commemoret, qui catholice fidei est, & rursus hæreticum pro adulatione, qua sibi obsequitur, catholicum esse contestans, qui dicit dulce amarum, & amarum dulce. Unde omni studio legendæ nobis scripturæ sunt, & in lege domini meditandum die ac nocte, vt probati trapezitæ, sciamus quis nummus probus sit, quis adulter. Porro amaritudinem, furorem, iram, clamorem, atque blasphemiam, sic tollamus à nobis, vt cum omni malitia auferantur. Malitia autem vel contraria virtuti intelligenda est, quam alio nomine vitium nominamus: vel malignitas, & nequitia, quæ in tergiversatione & calliditate sentitur.

CAPVT V.

Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes vobismetipsis, sicut & Deus in Christo donauit vobis.] Supra amaritudini contrariam dulcedinem dixeramus, quam nunc Apostolus alio verbo *gentilitate*, id est, suauitatem magis quam benignitatem vocauit: præcipiens vt omnia amaritudinem & furore, ira, clamore, & blasphemia, & motu turbido, cum quadam frontis austeritate damnatis,

Psal. 6. a

Matth. 5. e

B

Rom. 12. d
Deut. 32. f
Iacobi 1. c

Isa. 5. f

C

Luc. 7. f
D

Matth. 6. d

2. Cor. 1. c

Matth. 5. e

1. Cor. 4. d
Ch. 11. a

2. Cor. 5. e

1. Iam. 1. d

E
Christum, qui nos tantum dilexit, ut crucem pro salute omnium sustineret. Quomodo enim ille se tradidit pro nobis, sic & iste, pro quibus potest libenter occumbens, imitabitur eum, qui oblationem & hostiam in odorem suavitatis se patritradidit: & fiet etiam ipse oblatio, & hostia Dei in odorem suavitatis.

a ¶ Fornicatio autem, & omnis immunditia aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, & turpiloquium, & stultiloquium, &c. ¶ Nisi philosophorum quidam Cynicus extitisset, qui doceret omnem titillationem carni, & fluxum feminis ex qualicumque attritu tactuque venientem, in tempore non vitandum, & nonnulli sapientes seculi in hanc turpem & erubescendam harelum consentissent, nunquam sanctus Apostolus scribens ad Ephesios, ad fornicationem etiam omnem immunditiam copulasset, & ad immunditiam iunxisset auaritiam, non hanc qua pecuniam cupimus congregare, sed illam de qua supra diximus, ne supergrediatur, & auarus fraudet in negotio fratrem suum: Quod scilicet insatiabilis & inexpleris, per omnia turpitudinum genera lasciuia que discursat. Sicut decet, inquit, sanctos. Ex quo sanctus non potest appellari, quicumque extra fornicationem in aliqua immunditia & auaritia voluptatum, qua se delectauerit, inuenitur. Si quis autem arbitretur auaritiam, non in illo sensu accipiendam esse quo diximus, reddat causas quare inter fornicationem, & immunditiam, & turpitudinem, & stultiloquium, & scurrilitatem, mediam auaritiam extraordinarie posuerit. Porro stultiloquium esse existimus, non solum eorum, qui aliqua narant turpia, ut risum moueant, & fatuitate simulata magis illudant eis, quibus placere desiderant: sed etiam eorum qui sapientes seculi putantur, & de rebus physicis disputantes, dicunt se arenas litorum, guttas oceanis, & celorum spatium, terraque punctum liquido comprehendisse. Est & in ecclesia stultiloquium: Si quis caelum putet fornicis more curuatum, Esaiam quem non intelligit sermone deceptus: Solum quoque in caelis positum, & super eo sedere Deum, & in ritum Imperatoris & Iudicis, angelos stare in circuitu, qui verbis itibentis obtemperant, & in diuersa mittantur officia. Sed quia sequitur stultiloquium scurrilitas, magis stultiloquium ad fatuas & ineptas fabulas transferendum. Inter stultiloquium autem & scurrilitatem hoc interest, quod stultiloquium nihil in se sapiens, & corde hominis dignum habet. Scurrilitas vero de prudenti mente descendit, & consulto appetit quaedam, vel urbana verba, vel rustica, vel turpia, vel faceta, quam nos iocularitatem alio verbo possumus appellare, vtrifram moueat audientibus. Verum & haec a sanctis viris penitus propellenda, quibus magis conuenit flere atque lugere, ut in Hebraico quoque euangelio legimus, Dominum ad discipulos loquentem: Et nunquam, inquit, latri sitis: nisi cum fratre vestrum videritis in charitate. Videtur hucusque nihil extra propositum, & extra consequentiam textumque ordinis intulisse. Verum hoc quod sequitur, & in fine positum est: Sed magis gratiarum actio: Quae erat aliquis & dicit, quid sibi velit post fornicationem prohibitam & immunditiam, & lasciuia, & turpitudinem, & stultiloquium, & scurrilitatem, actio gratiarum. Si enim semel ei liberum fuit ponere quamcunque virtutem, potuit dicere, sed magis iusticia, veritas, dilectio. Quomodo autem hoc in consequens est, ita etiam illa inconsequencia esse potuissent, & eadem licentia ordinem non haberent. Fortitan igitur gratiarum actio in hoc loco non ista est nominata, iuxta quam gratias agimus Deo, sed iuxta quam grati siue gratiosi, & falsi apud homines appellamur. Stultiloquium enim & scurrilam non decet esse Christianum. Decet autem sermonem eius sale esse conditum, ut gratiam apud audentes habeat. Et quia non est consuetudinis nisi inter doctos quomodo apud Graecos *εὐχαριστία* ad distinctionem eucharistiae dicere, hoc est gratiosum esse, & agere gratias: Propterea puto Apostolum quasi He-

braeum ex Hebraeis, verbo usum esse vulgato, & sensum suum alterius significatione verbi explicare voluisse, maxime cum apud Hebraeos gratiosus & gratias agens, vno, ut aiunt, sermone dicatur. Vnde & in Proverbis puto ita scriptum, *ἡ γυναῖκα ὡς ἡ γῆ*, mulier grata sicut terra vi gloriae, pro eo quod est, gratiosa: vide-remur vim facere scripturae, & gratias agentem mulierem, pro gratiosa audacter accipere, nisi & ceterae editiones nostrae opinionioni congruerent. Aquila enim & Theodotus & Symmachus ita posuerunt: *ἡ ἡ γῆ ὡς ἡ γυναῖκα*, id est mulier gratiosa, & non *ἡ γῆ ὡς ἡ*, quod ad actionem pertinet gratiarum.

b ¶ Hoc autem scitote quia omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idoli seruens) non habet hereditatem in regno Christi & Dei. ¶ Notandum quod lex vitij supra prohibitis, fornicatione, immunditia, auaritia, turpitudine, stultiloquio, scurrilitate, nunc tantum tria posuerit, fornicationem, immunditiam, auaritiam, quibus qui fuerit obnoxius, hereditatem in regno Christi & Dei habere non possit. Si enim ita stultiloquus & scurrilus alieni essent in regno Dei, quo modo tres, quos specialiter separauit, videretur sententia esse crudelis, non ignoscere imbecillitati fragilitatis humanae, cum etiam per locum nos de ca damnarent. Qui enim in sermone non labitur, perfectus est. Neque vero ista dicentes, locum stultiloquio & scurrilitatidamus, dum non excluduntur a regno, sed quomodo apud patrem diuersae sunt mansiones, & stella a stella differit in gloria, sic & resurrectio mortuorum: Quamuis aliquis a fornicatione, immunditia atque lasciuia alienus sit, tamen si stultiloquus & scurrilus fuerit, non tenebit eum locum, quem possessurus erat, si haec vitia non haberet. Respondet quis, esto, stultiloquus & scurrilus non eundem habeant reatum, quem fornicatio, immunditia, & auaritia, nunquid non & turpitudinem cum tribus superioribus debuit nominare? Ad quod dicendum, turpitudinem hic significare absconditam cogitationem, cum inflammatur sensus noster ad libidinem, & carnis titillationibus anima ignita succenditur, & nihilominus Dei timore, & mentis iudicio resrenatur. Denique etiam supra absque turpitudine, tria pariter appellauit, dicens: Fornicatio autem, & omnis immunditia, & auaritia, nec nominetur in vobis, & deinceps turpitudine cum stultiloquio & scurrilitate numerata est. Et quomodo stultiloquium & scurrilitas, sic & ista turpitudine non perdit, nec in perpetuum excludit a regno. Quia vero in superioribus ex eo quod alibi legeramus: Ne supergrediatur, & auarus fraudet in negotio fratrem suum: dixeramus auaritiam pro adulterio positam: Quamuis id quod nunc dicitur, aut auarus, quod est idoli seruens; vtrum cum illa, an cum vulgata interpretatione consentiat. Inuenimus in locis plurimis prophetarum, idololatriam, fornicationem appellatam. Formicabantur, inquit, post idola sua: & spiritu fornicationis seducti sunt. Potest itaque fornicatio & super idololatriam intelligi. Sin vero auarus ille accipitur: qui pecuniam vt cumque conquirens nummos per fas & nefas habere desiderat. & pleno sacculo delectatur: iste idololater in eo est, quia sculpturam ipsius nummi colit, & idola in eis caelata veneratur. Vt voracium Deus venter est, ita cupidorum quoque iustissime pecunia Deus dici potest: maxime cum in alio loco Apostolus cupiditatem idololatriam vocet. Ad haec videndum quid sentire voluerit, dicens: In regno Christi & Dei: vtrum nam aliud regnum Christi sit, & aliud Dei: An idem regnum sit patris & filij. Et si quidem dixisset, in regno filij & patris: per filium veniremus ad patrem, & licet esset diuersitas personatum: tamen esset regnantium vna maiestas: nunc vero cum dixerit, in regno Christi & Dei, ipsum Deum & Christum intelligamus: quia & cum tradiderit regnum Deo & patri, non erit pater omnia in omnibus, sed Deus omnia in omnibus. Vbi autem Deus est, tam pater quam filius intelligi potest. Porro quod de patre & de filio dicimus: hoc idem & de spiritu sancto sentiamus.

a ¶ Nemo

G
Pro. 12. b
Sec. 70.
i. Th. 4. b
Iacobi 3. a
1. Cor. 15. c
H
1. Thes. 4. b
Sup. eod.
Col. 4. a
E. ec. 23. f
O. cc. 4. c
Sec. 70.
1. Cor. 10. b
1. Cor. 15. c

HERON
VI. 7. 8.

A

a ¶ Nemo vos decipiat inanibus verbis, &c. Verba quæ decipiunt atque supplantant, inania sunt & vacua. Quæ vero ædificant audientes, plena, cumulara, conferta. Quia igitur sunt plerique, qui dicunt non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta: sed ipsum peccatum & cõ-

modicum vobiscum sunt: filij veræ lucis sunt. Ex quo colligitur, eosdem filios esse Dei patris, qui sunt filij Christi Iesu.

e ¶ Fructus enim lucis est, in omni bonitate & iustitia & veritate. Aduersus Marcionem, qui iustum Deum à bono separat, & putat creatorem esse iustum: alium vero nescio quem cuius

scientiam delicti esse pro pœna, dum vermisin corde non moritur, & in animo ignis accenditur: in similitudinem febris, quæ non torquet extrinsecus ægrotantem: sed corpora ipsa corripit punit, sine cruciatuum forinsecus adhibitione quod possidet. Has itaque persuasiones & decipulas fraudulentas, verba inania appellauit & vacua: quæ videntur florem quandam habere sermonum, & blandiri peccantibus, sed dum fiduciam tribuunt, magis eos ferunt ad æterna supplicia: Quia de nullare sic irascitur Deus: quo modo si peccator superbiat, & erectus ac rigidus non flectatur in fletum, nec misericordiam postulet pro delicto.

Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentia. Nolite ergo effici comparticipes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Vt filij lucis ambulate, fructus enim lucis, est in omni bonitate & iustitia, & veritate. Probantes quod sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Magis autem & arguite. Quæ enim occulte fiunt ab eis, turpe est & dicere. Omnia autem arguta, à luce manifestantur, omnino quod manifestatur lux est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis,

Christus iste qui venit filius sit, bonum tantummodo esse Deum, hoc testimonium proferant. Si quidem fructus lucis, non solum est in bonitate, sed in iustitia, & in veritate. Vbi itaque bonitas est, ibi & iustitia: vbi iustitia, ibi consequenter & veritas. Apud bonum ergo Christi patrem, ut ipsi quoque farentur, est veritas & bonitas. Vbi autem bonitas & veritas: apud ipsum, & non apud alium, ut nunc Apostolus docet, iustitia est. Intelligat quoque Marcion ipsum Christum, bonitatem, veritatem, & iustitiam & nuncupari. Bonitatem in eo,

quod non secundum opera, sed secundum misericordiam det gratiam credentibus in se. Iustitiam in eo, dum vniuique retribuit quod meretur. Porro veritatem, dum ipse solus causas creaturarum omnium rerum que cognoscit.

f ¶ Probantes quid sit beneplacitum Deo. Omnia facienda cum consilio, ut cauti atque solliciti ea tantum quæ scimus Deo placere, faciamus, in morem prudentissimi trapezitæ, qui sculptum numisma non solum oculo, sed & pondere & tinnitu probat. Quia vero in hoc loco contextus eloquii videtur esse turbatus, & tota cætere sententia: sic ordini sermo reddendus est. Nolite ergo fieri comparticipes eorum, probantes quid sit beneplacitum Deo: & si enim eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux estis in Domino: quasi filij lucis ambulate, fructus luminis ostendentes in omni bonitate & iustitia & veritate.

B

epist. 201.

b ¶ Nolite ergo effici comparticipes eorum. Particeps siue comparticeps sit diffidentia filiorum, qui in fornicatione & in immundicia & auaritia, propter quæ venit ira Dei super filios diffidentia, reperitur. Et particeps quidem eorum est, ab eo quod participatur, & communionem habet malorum operum. Comparticeps vero is appellatur, qui cum alijs est particeps: Et in comparticipi intelligitur & particeps. In participi vero non statim tenetur & comparticeps. Diligenter obserua verbum, comparticipis atque participis. Puto enim in scripturis participem in bonam partem: comparticipem in malam semper accipi. Verbi gratia: Propter quod vnxit te Deus Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis. Et in alio loco: Participes enim Christi facti sumus: si tamen principium substantia vsque ad finem firmum tenuerimus. Porro non memini alibi me legisse, excepto præfenti loco comparticipem, & tamen manifestum est, hic non in bona parte, sed in contraria positum.

Psal. 44. c
Heb. 3. c

c ¶ Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Si possibile est verti in lucem tenebras: non est secundum quosdam hæreticos natura quæ pereat, & recipere nequeat salutem. Interrogemus ergo eos qui illa confingunt: vtrum nam omnes impij tenebræ sint nec ne: de quibus quidam cum propter malitiam tenebræ vocarentur, ad meliora conuersi, nunc lux appellantur in domino: Sicut autem iusti sunt lumen mundi: sic impij consequenter tenebræ vocabuntur: & iusti quidem cum sint lumen, videbunt lumen in lumine: iniusti autem cum sint tenebræ, populus sunt sedens in tenebris, & nihil videns: Quorum differentiam inter se atque distantiam, ex fructibus intelligimus. Omnia enim qui operatur malum, odit lucem: & non veniens ad lucem, tenebrosus est, & filius noctis atque tenebrarum. Qui vero operatur veritatem, & in lucem venit: lux est, & filius lucis & diei. Lucentes autem siue tenebrosi, de cordis vel lumine, vel tenebris cognoscuntur. Super hæc quæres: ne forte ob distinctionem eorum qui lux sunt, sed non sunt lux in domino, de iustis dicatur, nunc autem lux in domino. Decenter quoque Ephesius, qui ad scientiæ summam conscenderant, scribitur quod sint lux in domino. Neque vero tenebræ ipsæ vertuntur in lucem, aut lux in tenebras commutatur: sed hi qui ab eo quod sunt, nomen quoque vel virtutis merere vel vitij, si conuersi fuerint de alio in aliud, quævis his rebus à quibus possidentur, vel tenebrarum, vel lucis vocabulum sortientur.

Ioan. 3. c

d ¶ Vt filij lucis ambulate. Si deus lux est, & tenebræ in eo non sunt: filij Dei filij lucis sunt. Nec non, si Christus lux vera est: filij quoque eius ad quos loquitur, dicens: Filii mei adhuc

Ioan. 13. d

Galat. 5. d

g ¶ Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, &c. Et ad Galatas nomen fructus in spiritu operis vero posuit in carne, dicens: Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, & reliqua. Fructus vero spiritus est charitas, gaudium, pax, & cætera. Porro in præsentiarum, opera tenebrarum infructuosa appellauit, quibus qui ea fecerint, communionem sociantur.

Luce 6. f

h ¶ Magis autem & arguite. Inter cætera mandata, etiam peccantes posse arguere, maxime libertatis est. Sed hoc ille potest facere, qui non meretur audire: Hypocrita, eice primum trabem de oculo tuo: & tunc poteris eicere festucam de oculo fratris tui. Quamobrem & propheta, nulla ipsi peccatorum forde polluti, nec cauteriatam habentes conscientiam, poterant cæteros arguere delinquentes. Ex quo animaduertendum cum arguere posse, qui ipse non redarguatur in semetipso.

i ¶ Quæ enim occulte fiunt ab eis, turpe est & dicere. Non mihi videtur sermonis stare contextus, ut id quod nunc dicitur: quæ enim occulte fiunt ab eis, eis superioribus pendeat, & sciri possit ad quos potissimum referendum sit: nisi forte alius reddatur hyperbaton, & ad filios diffidentia copuletur, ut sonare possit: quæ enim occulte fiunt à filiis diffidentia, turpe est & dicere: quæ sunt fornicatio & immunditia & auaritia omnium.

k ¶ Omnia autem arguta, à luce manifestantur: omne enim quod manifestatur lux est. Omnia, haud dubium quin ea quæ occulte fiunt à filiis diffidentia: hæc enim à luce arguta manifestantur. Lux autem arguit ea quæ prius erant tenebræ, & postea facta sunt lumen in Domino: ut ex eo quod corripuntur, mutantur in melius, & mutata manifestentur in publico, & publica sint lumen: quia omne quod manifestatur lux est.

l ¶ Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit, &c. Quoniam opera tenebrarum à luce arguta manifestantur in lucem, his quæ arguta fuerant transmutatis, dicitur dormientibus & mortuis, eo quod opera fecerit tenebrarum: Surge qui dormis, & exurge à mortuis

Quærat

E Quærat aliquis, quis nam sit iste qui dicitur: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis*: aut cuius testimonio Apostolus sit abusus. Et quidem qui simplici responsione contentus est, dicit in reconditis eum prophetis, & his, quæ vocantur apocrypha, hæc lecta in medium protulisse (sicut in alijs quoque locis illum fecisse manifestum est) Non quod apocrypha comprobaret: sed quo & Arati & Epimenidis & Menandri versus sit abusus, ad ea quæ voluerat in tempore comprobanda. Nectamen Arati & Epimenidis & Menandri tota quæ scripsere sunt sancta, quia eos vere aliquid dixisse testatur est. Alius vero quasi, *πρωτοπρωτων* spiritus sancti apostolus figuraverit, ad exhortationem penitentia hæc dicta memorabit. E-

quod certe secundum paupertatam meam, omnes editiones veterum scripturarum, ipsaque Hebræorum volumina diligenter euentilans, numquam hoc scriptum reperi. Nisi forte & hoc dicamus: quo modo olim propheta in concione populi loquebatur: hæc dicit dominus, & quoniam dominus locutus est: ita & Apostolum spiritu sancto plenum, repente in verba, quæ in se Christus loquebatur, erupisse atque dixisse, hæc dicit dominus. Nec non & illud est differendum, quo modo vni atque eidem dicatur quasi viventi, surge qui dormis, & quasi mortuo, exurge à mortuis. Igitur quia & spiritus est hominis, quem semper in bonam partem scriptum meminimus, & anima cuius & infirmitates & mortes legimus peccatorum: id quod nunc dicitur, surge qui dormis, referatur ad spiritum, & quod sequitur, exurge à mortuis, animæ coarpetur. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.* Spiritum autem mortem nunquam omnino legimus. Christus ergo lux vera, oriatur ei qui surrexit de somno, & ex mortuis fuerit suscitatus. Scio me audisse quendam de hoc loco in ecclesia disputantem: qui in theatrale miraculum, numquam ante visam formam populo exhibuit, ut placeret. Testimonio enim hoc, inquit, ad Adam dicitur in loco calvaria sepulchrum, ubi crucifixus est dominus. Qui calvaria: iccirco appellatus est: quod ubi antiqui hominis esset conditum caput: illo ergo tempore quo crucifixus dominus, super eius pedebat sepulchrum, hæc propheta completa est, dicens: Surge Adam qui dormis, & exurge à mortuis, & non ut legimus *ἐπιθανοσπυριον ἡ ζωῆς*, id est, oriatur tibi Christus, sed *ἐπιθανοσπυριον ἡ ζωῆς*, id est, Christus: Quia videlicet tactu sanguinis ipsius & corporis dependentis vivificetur atque confurgat, & tunc tyrum quoque illum veritate compleri, quando Eliasus mortuus mortuum suscitavit. Hæc verum vera sint, necne, lectoris arbitrio derelinquo. Certe tunc in populo dicta plauerunt, & quodam plausu ac tripudio sunt excepta. Vnum quod scio loquor, cū loci istius interpretatione atque contextu sensus iste non convenit.

F **a** ¶ *Videte ergo quo modo caute ambuletis, &c.*] Recte Ephesius dicitur, ut caute ambulent, qui habebant exercitatos sensus ad discernendum bonum & malum: & probantes omnia, id quod statuerant bonum esse, retinebant. Qui autem videt quo modo ambulet, & quam caute figit gradum (ne forte ad lapidem offendat pedem suum) & dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum domine*: utique sapiens est. Non enim puto *ἰδιωτῶν* quempiam, & si velit ambulare caute, posse hoc implete præceptum: quia sapientibus & non incipientibus imperatum est. Ex quo intelligimus & præcepta moralia (quæ plerique manifesta arbitrantur, ex eo quod in octavo decimo psalmo dicitur: *Mandatum domini lucidum illuminans oculos*) indigere prudenti, & circumspæcta expositione: quia lucidum illud præceptum, eorum illuminat oculos, qui in sapientia derelicta, sapientia studiis se manciparint.

b ¶ *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*] Qui sapiens est, & iccirco caute ambulat, redimit tempus. Tempus autem redimit, quia dies mali sunt. Quando in bono opere tempus consumimus: emimus illud, & proprium facimus, quod malitia hominum venditum fuerat: Nemo autem vitæ huius querens necessaria, & de divitiis & sollicitudinibus, quas euangelium spinas nuncupat, cogitans, potest sibi

tempus redimere. Redimentes autem tempus, quod in diebus malis est, quodammodo immutamus illud, & dies malos in bonos vertimus, & facimus illos non præsentis sæculi, sed futuri. Potest & aliter locus iste edisseri: O vos Ephelii (quibus de somno sæculi istius exurgentibus sollicitudinis ortus est Christus) caute ambulate atque prudenter, & abiectione insipientia, tenete sapientiam: per quam possitis, non cum varietate temporum commutari, sed diversitatem temporum vobis vnum tempus efficere. Et quia sunt plurimæ persecutiones, (In principio quippe fidei propemodum quotidie vexabatur ecclesia) vnum tenete cursum, & hoc scitote servandum: ut non in motem stulti, quasi lu-

na mutemini, sed quod semel cœpistis, firma mente teneatis: ne videlicet si persecutorem indicem videritis, & vos cum iudicis voluntate mutemini. Rursum si alius dogmatis vestri laudator advenit: vos fateamini Christianos: sed quod estis, omni tempore servate. Aliquod de scripturis ponamus exemplum: ut quod dicimus manifestius fiat. Ioseph vnum habebat propositum, placere Deo. Hoc nulla varietate temporis immutatum est: nec fratrum invidia, nec condicione servitutis: nec atatis illecebris, nec domine re promissis, nec squalore carceris, nec postea tumore Egyptiæ potestatis: sed semper vnum fuit, & veritatem ut diximus temporum sibi redimens, malos dies vertit in bonos. Hoc idem & de Iob sentiendum est, quod per varia tentamenta vexatus: nec divitiis, nec damnis, nec orbitate, nec vulnere, nec exprobratione amicorum, nec solitudine, nec postea bonorum omnium restitutione mutatus est. Redemerat enim sibi tempus, & dies malos fecerat bonos.

c ¶ *Propter quod nolite effici imprudentes: sed intelligite quæ sit voluntas Dei.*] Quia tempus malum est, & sicut supra diximus, redimendum, appetenda ante sapientia est, ut per illam intelligere valeamus quæ sit voluntas Dei. Non enim possumus caute ambulare: nisi prius intellecta voluntate Dei. In omni ergo opere primum considerandum quid velit Deus, & habito iudicio, id postea faciendum, quod illi placere fuerit comprobatum.

d ¶ *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed impleamini spiritu.*] Quo modo non possumus duobus dominis servire, Deo & mammonæ: sic non possumus spiritu impleri pariter & vino. Qui enim spiritu impletur, habet prudentiam, & mansuetudinem, verecundiam, castitatem. Qui vino, habet insipientiam, furorem, procacitatem, libidinem. Hoc quippe æstimo vno verbo significare luxuriam. Quod si quidem inteligerent, numquam me temeritatis & hæreseos arguissent: quod in virginitate servanda dixerim vinum adolecentulis declinandum, & non mittendum super flammam oleum: nec naturalem carnis ardorem fomentis voluptatis augendum. Potest autem vinum, in quo est luxuria, & illud accipi, de quo in cantico Moysi dicitur: *Furor draconum vinum eorum, & furor aspidum insanabilis*: quod omnes qui sæculi istius cogitatione sunt ebrii, bibunt & insanunt, & vomunt, & præcipientes corruunt. Et iuxta Lapharum, Centaurorumque fabulam, in mutuum feruntur exitium. Huic vino, illud vinum contrarium est: quod Dominus se nobiscum in regno suo bibiturum esse promittit. Frequenter annotavimus, nomen spiritus absque additamento, in bonam positum partem: quod quidem etiam nunc observandum videtur.

e ¶ *Loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus, &c.*] Qui se abstinet ab ebrietate vini, in quo est luxuria, & pro hoc spiritu fuerit impletus: iste omnia potest accipere spiritualiter, psalmos, hymnos, & cantica. Quid autem intersit inter psalmum & hymnum, & canticum, in psalterio plenissime discimus. Nunc autem breviter hymnos esse dicendum, qui fortitudinem & maiestatem prædicant Dei, & eiusdem semper vel beneficia vel facta mirantur. Quod omnes psalmi continent, quibus alleluia,

Eph. 18.

4. Reg. 13. d.

Psal. 90. e. & 118. e.

G

H

Matt. 6. c.

Deut. 32. d.

Matt. 26. c.

Ephes. b.

vel

HEBRON VI. 7. 8.

A

vel præpositum vel subiectum est. Psalmi autem proprie ad ethicum locum pertinent: ut per organum corporis, quid faciendum, & quid vitandum sit noverimus. Qui vero de superioribus disputat, & concentum mundi, omniumque creaturarum ordinem atque concordiam subtilis disputator edisserit, iste spirituale canticum canit.

Vel certe (ut propter simpliciores manifestius, quod volumus eloquamur) psalmus ad corpus, canticum refertur ad mentem. Et canere igitur & psallere & laudare dominum, magis animo quam voce debemus: Hoc est quippe quod dicitur: *Cantantes & psallentes in cordibus vestris domino.* Audiant hæc adolecentuli: audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est, Deo non voce sed corde cantandum: nec in Tragædorum modum guttur & fauces dulci med camine colliniendas: ut in ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica, sed in timore in opere, in scientia scripturarum. Quamvis sit aliquis, ut solent illi appellare *κακὸν ἄνθρωπον*, si bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantor est: Sic canter servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant quæ leguntur: ut spiritus malus, qui erat in Saule, eiciatur ab his qui similitur ab eo possidentur, & non introducatur in eos, qui de Deo domo scenam fecere populorum.

1. Reg. 16. d

a ¶ *Gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi, Deo & patri.*] Huic quid simile, & in epistola ad Thesalonicenses prima scriptum est: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.* Quod præceptum ille solus custodire potest, qui providentia Dei non sit etiam quinque passeris, qui venduntur dipondio, gubernari, quorum unus non cadit in laqueum sine patris voluntate. Quod autem ait: *Gratias agentes, & semper, & pro omnibus:* Duplîciter intændum, ut & in omni tempore, & pro omnibus, quæ nobis accidunt, Deo gratias referamus: ut non tantum pro his quæ bona putamus, sed etiam quæ nos coartant, & contra nostram veniunt voluntatem, in Dei præconium mens læta prorumpat, & dicamus: *Nudus exiui de utero matris mee, nudus & redeam:* sicut placuit domino, ita factum est: sit nomen domini benedictum.

2. Thes. 5. c

B

Lucæ 12. a

Job. 1. d

Hæc actio gratiarum apud prudentes viros & generaliter, & specialiter observatur. Generaliter, ut gratias agamus Deo, quod nobis sol oritur, dies currit, nox mutatur in requiem: splendore lunæ tenebræ temperantur, & ortu occasusque stellarum tempora mutantur & redeunt: quod nobis ferunt pluviae, terra parturit, elementa famulantur: quod tantæ animalium varietates, vel ad vehendum, vel ad operandum, vel ad vescendum, vel ad tegmen, vel ad exemplum, vel ad miraculum datæ sunt, & ad extremum quod nati sumus, quod substitimus, quod in mundo quasi in quadam domo potentissimi patris familias procuracionem gerimus, & totum quidquid in mundo est, nostri causa intelligimus procreatum. Specialiter vero, quando in Dei beneficijs, quæ nobis accedunt, gratulamur. Sed hoc & gentilis facit, & Iudæus, & publicanus, & ethnicus. Christianorum propria virtus est etiam in his, quæ adversa putantur, referre gratias creatori. Si domus corruerit, si amantissima vxor, & filij, vel captivitate vel veneno vel naufragio intercepti sint: si divitias proseriptione perdidimus: si sanitatem innumerabiles morbi, & semper expectanda miseris podagra debilitas fregerit: qui sibi sanctiores videntur, solent Deo referre gratias quod de periculis, vel de miseris liberati sunt. Sed iuxta Apostolum hæc virtus est maxima, ut in ipsis periculis atque miserijs, Deo gratiæ referantur, & semper dicamus: *Benedictus Deus, minor me scio sustinere quam mereor:* hæc ad mea peccata parva sunt: nihil mihi dignum redditur. Hic animus Christiani est, hic crucem suam tollens, sequitur Salvatorem, quem nec orbitas nec damna debilitant. Quem ut Flaccus in lyrico carmine ait: *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.* Qui autem, sicut diximus, gratias agit Deo & patri in mediatore Dei & hominum, referat eas Christo Iesu: quia nisi per illum accedere non valemus ad patrem.

b ¶ *Subiecti invicem in timore Christi.*] Audiant hæc episcopi, audiant presbyteri, audiant omnis ordo doctorum: subiectis suis se esse subiectos, & imitentur dicentem Apostolum: *Cum enim essem liber ex omnibus, omnibus me ipsum servum feci, ut omnes lucrifacerem.* Et in alio loco: *Per charitatem servite invicem.* Unde & ipse eadem charitate omnibus gentium servavit ecclesijs. Salvator quoque formam servi accepit: ut serviret discipulis suis, & pedes eorum lauit. Hoc interest inter gentium principes & Christianorum: quod illi dominantur subditis, nos servimus, & in eo maiores sumus, si minimi omnium fuerimus. Sed & hoc quod ait: *In timore Christi, sic accipiendum:* ut ipsa subiectio non propter hominum gloriam, sed propter timorem Christi fit: dum illum timemus offendere. Alius vero sic interpretabitur: subiecti invicem in timore Christi: ut hanc sententiam generalem in consequentibus dividi dicat atque partiri: *Mulieres viris suis subditæ sint: & filij obedite parentibus, & servi obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore:* ut non solum vxor viro, & filij parentibus, & servi dominis, sed etiam viri mulieribus, iuxta officium quod præceptum est, & patres filijs, ne illos ad iracundiam prouocent, & domini servis, ut remittant minas, & præbeant his quæ habent ne cessantia, iniucem sint subiecti, & hoc ex Christi timore faciant: Ut quo modo servus suis fuit ille subiectus: sic & hi, qui maiores videntur, subijciantur minoribus suis, reddendo officia quæ iubentur. Possimus hic timorem & pro *καταδουλοῦ*, id est, reverentia accipere, quæ magis vicina est charitati. Nequaquam enim conuenit Ephesijs, ut timore quid faciant, & non dilectione Christi.

C

1. Cor. 9. d

Galat. 3. c

1. Tim. 3. b

c ¶ *Mulieres viris suis, &c.*] Hoc quod in Latinis exemplaribus additum est, tubditæ sunt: in Græcis codicibus non habetur: si quidem ad superiora refertur, & subauditur: Subiecti invicem in timore Christi: ut *ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὴν* resonet, subiectæ & mulieres viris suis sicut Domino. Sed hoc magis in Græco intelligitur, quam in Latino. Quomodo itaque Christo subiecta est ecclesia: sic subiecta sit vxor viro suo: Quem enim habet principatum & subiectionem Christus & ecclesia: huic eisdem ordini maritus & vxor astrigitur. Sed videndum, ut quo modo in Christo & in ecclesia sancta coniunctio est: ita & in viro & in muliere sancta sit copula. Sicut autem non omnis congregatio hæreticorum Christi ecclesia dici potest: nec caput eorum Christus est: sic non omne matrimonium, quod non viro suo secundum Christi præcepta coniungitur, rite coniugium appellari potest: sed magis adulterium: Alias autem subijcitur vxor viro ut domino: quia ad ipsum conuersio eius est, & ipse illius dominabitur. Nam & Sara dominum vocabat Abraham: quæ spontanea fertur, quanto magis fuerit voluitate subiecta, tanto esse incipit coequalis: quinimo, obsequijs suis in seruitute non redigere dominantem. Quidam hunc locum secundum Anagogen ita interpretantur: ut dicant vxorem in corpore, virum accipi in animo. Et sicut Christo subiecta est ecclesia: ita corpora subijci debere sensui, & in vnum spiritum redigi, si domino fuerint copulata. *Qui enim adhaeret Domino, vnus spiritus est.*

D

1. Tim. 3. b

1. Cor. 6. d

d ¶ *Ipsa est saluator corporis.*] Quoniam propinquior atque inferior est à substantia Christi natura ecclesia: propterea eam corpus Christi æstimo nominatam: cuius corporis Salvator est Christus Iesus, id est, verbum: sapientia, cæteræque virtutes, in quibus intelligitur filius Dei. Quære curiosus, sicubi in diuinis voluminibus potueris inuenire, vocabulum carnis pro ecclesia positum. Si quidem nunc nequaquam caro, sed corpus Christi appellatur ecclesia. Porro manifestum, quod quidquid caro est, consequenter & corpus fit: non autem quidquid corpus, hoc consequenter & caro.

e ¶ *Sed sicut ecclesia subiecta, &c.*] Ecclesia Christi gloriosa est: non habens maculam neque rugam, aut quid istiusmodi. Qui ergo peccator est, & aliqua forde maculatus, de ecclesia

Christi

E
Luc. 5. f.
1. Cor. 7. a.
1. Cor. 9. c. s.
1. Th. 2. f.
Luc. 21. d.
Matth. 24.
Gen. 24. f.

Christi non potest appellari, nec Christo subiectus dici. Possibile autem est, ut quo modo ecclesia, quae prius rugam habuerat & maculam, in iuuentutem & munditiam postea restituta est: ita & peccator curat ad medicum (quia non habent opus sani medico, sed male habentes) & curentur vulnera ipsius, & fiat de ecclesia, quae corpus est Christi. Satis quoque eleganter & cautè ad Ephesios loquens ait: ut ecclesia subiecta est Christo: ita & vxores viris suis. Si enim ita vxor subiicienda viro est, ut Christo ecclesia: inter virum & vxorem erit sancta coniunctio, & numquam corporis seruient passionibus. Quod si nobis aliquis illud quod ad Corinthios scribitur opposuerit: virum vxori debitum reddere, & vxorem viro: animaduertat magnam inter Corinthios & Ephesios esse distantiam. Illis quasi paruulis atque lactentibus scribitur: in quibus erant dissensiones, & schismata, & audiebatur fornicatio, qualis ne inter gentes quidem, & propterea eis conceditur, ut post orationem ad id ipsum redeant: ne tententur à satana: licet & ibi in consequentibus, non iuxta voluntatem: sed iuxta *euangelium*, se eis dicat ignoscere. Ephesij verò, apud quos fecit triennium, & omnia eis Christi aperuit sacramenta, aliter erudiuntur, & habet vnusquisque arbitrij liberam potestatem, vel Corinthios sequi, vel Ephesios, & saluari aut seruire Corinthij, aut Ephesij libertate. *Va*, inquit Saluator, *pregnantibus & lactantibus in die illa*, hoc est iudicij: quae vtique proprie opera nuptiarum sunt. Vnde omni labore nitendum, ut magis Ephesios quam Corinthios amulemur: nec reprehendamus quasi in diluuium euentes & vendentes, nubentes & matrimonio copulati: sed accinctis lucernas teneamus in manibus.

F
Gen. 24. f.

a ¶ *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, &c.* Quamuis sui inuicem maritus & coniunx amore teneantur (qualis illa vxor memoratur Hadrubalis, quae capto viro, in patriae se iecit incendium, & ceterae quae viris mortuis superuivere noluerunt) Numquam tamè dilectionem illam vir sapiens dilectioni Christi & ecclesiae comparabit. Sanctus igitur hic intelligendus est amor, quo & Isaac dilexit vxorem suam Rebeccam (quae interpretatur patientia) & de terra Mesopotamiae (quae saeculi huius ex omni parte fluctibus cingitur) in terram eam repromissionis inducit, ut consolaretur pro morte matris suae: Interim quippe synagoga, coniunctione ecclesiae temperauit. Ista dicentes occasionem haereticis damus, qui omnes omnino nuptias repudiandas putant, & hoc vel maximè vtuntur testimonio. Quibus breuiter respondendum, passiones hic & immunditiam & luxuriam ab Apostolo inter maritum & vxorem vetari, non sanctam coniunctionem: alioquin si coniugium omnino prohibebat: quid necesse fuit dicere, vxores vestras: cum potuerit dicere: Viri diligite mulieres vel vxores: Vestras enim, proprie matrimonium sonat: Et rursum in sequentibus: & viri debent diligere vxores suas sicut sua corpora: & adhuc manifestus: qui vxorem suam diligit, seipsum diligit: Nemo enim vnquam suam carnem odit, sed nutrit & fouet eam: quia secundum edictum legis antiquae, & institutionem euangelij, maritus & vxor vna caro efficiuntur. Liberorum ergo, ut diximus, in matrimonio opera concessa sunt. Voluptates autem, quae de meretricum capiuntur amplexibus, in vxore damnatae. Hoc legens omnis vir & vxor, intelligant sibi post conceptum, magis orationi quam connubio seruendum. Et quod in animalibus & bestijs ipso naturae iure praescriptum est, ut praegnantem ad partum vsque non coeant: hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum: ut merces esset ex abstinentia voluptatum. Quia verò secundum Tropologiam, viros animas, & vxores corpora dixeramus: sic diligit anima carnem, quo modo Christus ecclesiam: ut semetipsam tradat pro salute ipsius, & eam sanctificet verbo doctrinae: ut exhibeant sibi eam non habentem maculam, aut rugam aliquam vetustatis: maxi-

me cum sciat illam in resurrectione saluandam, & visuram esse salutare Dei. Talis vir caput habet Christum, & cum propter salutem carnis se humilians factus fuerit cum vxore sua vna caro, retrahit eam ad spiritum, & domino copulatus, caro esse desinit. Pulchre quoque maculam aut rugam, quia de coniugio loquebatur, de exemplo mulierum ad decorem traxit ecclesiae. Sicut enim solent in mulierum corporibus vel fordere neui, vel ruga contrahi, vel lentigo variari, & hoc est omne studium feminarum, ut quod foedare videtur abstergant, & exhibeant maritis corporum venustatem: ita & animae omni peccatorum sordibus purgandae sunt: ut ruga veteris hominis in iuuentute tendatur, & renouetur in nouum hominem de die in diem.

b ¶ *Ita & viri debent diligere vxores suas sicut sua corpora.* Et in Genesi ex persona loquentis Adam scriptum est: *Hoc nunc os ex osibus meis, & caro ex carne mea: & idipsum in euangelio domino postea dicente firmatur: Qui creauit ab initio, masculum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adheret vxori suae, & erunt duo in carne vna.* Cum igitur vir & vxor vna caro sint: ita vxoribus ut nostris corporibus prouidendum. Nemo autem corpus suum turpiter amat, aut semetipsum propter coitum diligit, sed quali vasculum animae suae fouet corpus & nutrit: ne fracto vase, id quod continebatur, effluat & erumpat. Nec non & iuxta litteram, quam diu mulier partui seruit & liberis, hanc habet ad virum differentiam, quam corpus ad animam: Sin autem Christo magis voluerit seruire quam saeculo: mulier esse cessabit, & dicitur vir: quia omnes in perfectum virum cupimus occurrere. Quod si ad Tropologiam & haec referimus, amabimus nostrum corpus, & corporis sensus: vilioris quidem conditionis ab animo, sed per quos ad mentem bonarum artium & virtutum transeant disciplinae.

c ¶ *Qui vxorem suam diligit seipsum diligit, nemo enim vnquam carnem, &c.* Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter virum & vxorem charitate praecipitur, nunc iubemur ut nutriamus & foueamus coniuges, ut scilicet eis victum atque vestitum & ea quae sunt necessaria praebemus. Sed opponi nobis potest, quod non sit vera sententia dicentis Apostoli. *Nemo enim vnquam carnem suam odit*, cum morbo regio laborantes, & phthisi, & cancre, & distillationibus, mortem vitae praferant, & sua oderint corpora. Magis itaque ad tropicam intelligentiam sermo referatur, & dicamus, quod illam carnem quae visura sit salutare Dei, anima diligit & nutrit & foueat, eam disciplinis erudiens, & celesti laginans pane, & Christi sanguine irrigans, ut refecta & nitida, possit libero cursu virum sequi, & nulla debilitate & pondere praegruari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutrientis & fouentis ecclesiam, & dicentis ad Hierusalem: *Quotiens volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluiti?* animae quoque fouent corpora sua, ut corruptiuum hoc induat in corruptionem, & aliarum lauitate suspensum, in aeternam facilius eleuetur. Foueamus igitur & viri vxores, & animae nostra corpora, ut & vxores in viros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam sit sexuum vlla diuersitas: Sed quomodo apud angelos, non est vir & mulier, ita & nos qui similes angelis futuri sumus iam nunc incipiamus esse quod nobis in caelestibus repromissum est.

d ¶ *Quoniam membra sumus, &c.* Quia membra sumus corporis Christi, & Christus nutrit & fouet ecclesiam, ideo & nos nutriamus & foueamus carnem nostram, quam nemo vnquam odio habuit. Membra autem sumus corporis Christi, non secundum naturam diuinitatis aeternae, sed iuxta id quod hominem est dignatus assumere: Quamquam & homo ipse qui assumptus est, habeat naturam nostrorum corporum, sed non habeat originem. Nos enim ex humano semine coagulamur, ille de spiritu sancto natus est. Potest autem

Gen. 2. d.
Matth. 19. a

H

N
& aliter

G
Eph. 4. o. b.
Gen. 2. d.
Matth. 19. a
H
N
& aliter

A

& aliter dici: Quoniam corpus Christi ecclesia est, & ecclesia de cunctis credentibus congregatur, Paulus & Ephesij membra sunt corporis, id est, ecclesie Christi.

a ¶ Propter hoc relinquet homo patrem, &c.] Quod frequenter annotauimus, apostolos & euangelistas non eisdem verbis

Gen. 1. d.

vfos esse testamenti veteris exemplis, quibus in proprijs voluminibus continentur, hoc & hic probamus, si quidem testimonium istud ita in Genesi scriptum est: Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suae, & erunt duo in carne vna: nunc autem Apostolus pro eo quod ibi habetur *ὁ ἄνθρωπος ἑστί τὸ σώμα*, id est, propter hoc, posuit *ὁ ἄνθρωπος*, quod Latine alijs verbis dici non potest: deinde patre suo & matre sua, pronomina ab-

stulit, & patrem tantum posuit & matrem: & quod in medio dicitur, & adhaerebit uxori suae, hic penitus praetermisit, & tantum quod sequebatur hoc dictum, superioribus copulauit, & posuit: & erunt duo in carne vna. Hoc autem totum nunc iccirco obseruauimus, vt etiam in ceteris locis, sicubi testimonia quasi de prophetis & de veteri testamento ab apostolis vsurpata sunt, & in nostris codicibus non habentur, nequaquam statim ad Apocryphorum ineptias & deliramenta curramus, sed sciamus scripta quidem ea esse in veteri testamento, sed non ita ab apostolis edita, & sensum magis vsurpatum, nec facile nisi a studiosis posse vbi scripta sint inueniri. Igitur ad exhortationem mutui affectus inter uxorem & virum, Adam & Euae sumpsit exemplum: Vt quomodo costa tollitur de Adam, & edificatur in coniugem, & ipsa rursum coniunx in vnam viri carnem redigitur, quia qui uxorem diligit, seipsum diligit, sic & nos nostras amemus uxores. Idipsum autem per Allegoriam in Christo interpretatur & in ecclesia: vt Adam Christum, & Eua perfiguraret ecclesiam. Factus est enim nouissimus Adam in spiritu viuificantem. Et quomodo de Adam & uxore eius omne hominum nascitur genus: sic de Christo & ecclesia omnis credentium multitudo generata est. Quae vnum ecclesiae corpus effecta, rursum in latere Christi ponitur, & costae locum replet, & vnum viri corpus efficitur, ipso domino id in euangelio postulante: *Pater da, vt quo modo ego & tu vnum sumus, sic & ipsi in nobis vnum sint.* Interrogemus Marcionem, qua consequentia locum istum, qui de veteri vsurpatus est instrumento, in Christum & in ecclesiam interpretari queat, cum iuxta illum scriptura vetus omnino non pertineat ad Christum.

B

1. Cor. 13. a.

b ¶ Sacramentum hoc magnum, &c.] Non vt plerique existimant, omnis historia quae de Adam & de Eua in Genesi scripta est, ad Christum & ad ecclesiam facile referri potest, sed tantummodo quod in praesenti loco ponitur: *Id est, propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suae, & erunt duo in carne vna.* Primus enim homo & primus vates Adam, hoc de Christo & ecclesia prophetauit, quod reliquerit dominus noster atq; Saluator patrem suum Deum, & matrem suam caelestem Hierusalem, & venerit ad terras propter suum corpus ecclesiam, & de suo eam latere fabricatus sit, & propter illam Verbum caro factum sit. Et quia non omnia aequalia sacramenta sunt, sed est aliud sacramentum maius, & aliud minus, propterea nunc dicit: Sacramentum hoc magnum est: simulque humilitatis eius indicium est inferentis: *Ego autem dico in Christo & in ecclesia.* Gregorius Nazianzenus, vir valde eloquens, & in scripturis apprime eruditus, cum de hoc mecum tractaret loco, solebat dicere: Vide quantum istius capituli sacramentum sit, vt Apostolus in Christo illud & in ecclesia interpretans, non se ita asserat, vt testimonij postulabat dignitas, expresse: sed quodammodo dixerit, scio quia locus iste ineffabilibus plenus sit sacramentis, & diuinum cor quareat interpretis: Ego autem pro pusillitate sensus mei, in Christo interrim illud & in ecclesia intelligendum puto, non quo aliquid Christo & ecclesia maius sit, sed quod totum quod de

Ioan. 10.

Ioan. 10.

Malch. 1. b.

Ser. 7. a.

Adam & de Eua dicitur, in Christo & in ecclesia interpretari posse difficile sit.

c ¶ Veruntamen & vosinguli vnusquisque suam uxorem, &c.]

Aestimmet aliquis eandem inter maritum & uxorem iuberi ab Apostolo charitatem, quae in proximum praecipitur, sic enim scriptum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum: & nunc dicitur, vnusquisque suam uxorem sicut se diligit. Ergo eadem in proximum & in uxorem charitas erit. Quod si proximus, iuxta interpretationem Saluatoris, omnis homo est homini, nulla ergo erit inter uxorem & quorumbet hominum dilectionem differentia charitatis, quod dicere valde absurdum est. In Proximo enim similitudo ponitur, vt sic eum diligas, sicut te, & cupias

esse saluatum. In vxore autem comparationis aduerbium, sicut, non similitudinem, sed approbationem & confirmationem, cum quodam pondere sonat, quomodo dicimus de viro, quasi vir fecit, & de saluatore scriptum est: *Vidimus gloriam eius, quasi gloriam vnguenti.* Non quo ipse Saluator gloriae habuerit ad comparationem alterius vnguenti, ipse est enim vnguentus: Et vnguentus, si alter fuerit, vnguentus non potest appellari. Vnde alterius vnguenti non indigebat exemplo, sed quasi vnguentum, hoc est, vt semetipsum decebat, gloriae habere possedit. Hoc idem & septuagesimi secundum psalmi, iuxta Graecos tamen exordium sonat, *ὡς ἀρώματι* & *ὡς ἄνθρωπος ἑστί τὸ σώμα*, quod a nostris translatum est: *Quam bonus Deus Israel rectis corde.* Alioquin iuxta Graecos *ὡς ἀρώματι* est, sicut similitudinem magis videretur, quam firmitatem significare dictorum, si non vt confirmationem audieris, sed quasi exemplum. Simul & hoc attendendum, quod vir diligere iubetur uxorem, mulier vero timere virum. Congruit enim viro dilectio, mulieri timor: seruo vero non solum metus, sed & tremor iungitur. Vnde & in consequentibus ait: Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore.

CAPVT VI.

Filij obedite parentibus vestris in domino, hoc enim est iustum, & matrem tuam (quod est mandatum primum in

d ¶ Mulier autem, &c.] Si in Deum metus propter timorem supplicij, non sinit eum qui metuit esse perfectum, quanto magis imperfecta erit mulier, non solum Deum, sed etiam virum metuens. Propter quod requirendum, an carnaliter vxor intelligenda sit, & vxoris timor, cum frequenter multo meliores maritis inueniantur uxores, & eis imperent & domum regant, & educent liberos, & familiae teneant disciplinam, illis luxuriantibus & per scorta currentibus. Haec viros suos vtrum regere debeant an timere, lectoris arbitrio derelinquo. Quod si iuxta Allegoriam, vt supra diximus, vxor in corpore accipitur, vir in animo, nihil incongruum est timere eam vt ancillam virum in secundo gradu, & in viliori substantia constitutam. Animi quippe (vt ait Crispus) imperio, corporis seruitur magis vtimur. Qui vero simplicem intelligentiam mulieris sequitur & mariti, duas significantias in verbo timoris esse monstrabit. Et dicit vnam, de qua Ioannes ait: *Qui timet, poenam habet, & qui timet, non est perfectus: iuxta quam & serui spiritum seruitutis habent in timore, quem exiguntur a domino, dicente ad nos: Et si pater sum ego, vbi est gloria mea: & si dominus sum ego, vbi est timor meus?* Alteram vero, quae apud philosophos nominatur *τολμήσις*, & apud nos, licet non plene sonet, reuerentia dici potest. Scit quoque & prophetas perfectorum timorem, quem qui timuerit, perfectus est, in tricesimo tertio psalmo, dicens: *Non est inopia timentibus eum.* Potest igitur vxori simpliciter intellectae, hic imperari metus, vt timeat, hoc est, reueretur virum suum.

CAPVT VI.

Filij obedite parentibus vestris in domino, hoc enim est iustum, &c.] Ambiguit dictum, vtrum in domino parentibus suis filij debeant obedire, an certe parentibus suis filij obediant in domino. Quod vtrumque faciendum, vt & his

parenti-

parētib; qui nos in domino genuere, qualis fuit Paulus & apostoli, obediāmus: & ea faciāmus, quācūq; praeceperint: & parentibus nostris de quibus secundum carnem nati sumus, obtemperemus in domino, implentes ea quae non sunt domini contraria voluntati. Simul & haereticos coartabi-

& anima illius replatur bonis, & sepultura non sit ei: dixi melius est super eum abortivum, quia in vanitate venit, & in tenebris nomen eius operietur, & quidem solem non vidit, & caetera. Si enim laudantur super viuos mortui (& iuxta quosdam, qui autemquam in corpora ista descendant, animas degere in caelestibus arbitrantur, melior esse dicitur duobus, qui necdum natus est, & omnis ista vita tentatio est: Et secundum Iob: *Mors viri requies*, Et iuxta eundem, & Hieremiam: *Maledicta est dies in qua nascimur*) quomodo nunc reprobantur honorantibus patrem & matrem, quod longaeui sint super terram, quam dominus Deus suus dederit eis: Quarenda est ergo terra quam Dominus reprobantibus, & tribuit his qui spiritualem Aegyptum reliquerint, & cum omni patientia, magna & terribilia vitae istius deserta transierint, & vicerint reges magnos, quos percudit dominus, & transierint in Iudaeam, quae lacte & melle fluit: Et sub Iesu duce, Hiericho corruente, atque vastata, Hai, quae interpretatur abruptum, Hierusalem venerint, & edificetur eis templum sub Salomone rege pacifico, & possideant terram quam mansuetis est preparata: *Beati quippe mites, quoniam ipsi possident terram*: quae verè est terra viuentium, palmita quoque dicente: *Creda videre bona domini in regione viuentium*: Huius vitae longitudinem & sapientiam habet in manu dextera, in sinistra tenens diuitias & gloriam.

C
Iob. 2. d.
Sec. 70.
Ibid. a.
Hier. 20. d.

Exod. 10. b.
Exod. 20. a.
B
parētib; qui nos in domino genuere, qualis fuit Paulus & apostoli, obediāmus: & ea faciāmus, quācūq; praeceperint: & parentibus nostris de quibus secundum carnem nati sumus, obtemperemus in domino, implentes ea quae non sunt domini contraria voluntati. Simul & haereticos coartabi-

in promissione) vt benè sit tibi, & longaeuus sis super terram. Et 3 patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & conuersatione domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, &

Iosue 6.
E. 8.
Matth. 5.
Psal. 26. a.
Prou. 3. b.

Exod. 10. b.
Exod. 20. a.
B
parētib; qui nos in domino genuere, qualis fuit Paulus & apostoli, obediāmus: & ea faciāmus, quācūq; praeceperint: & parentibus nostris de quibus secundum carnem nati sumus, obtemperemus in domino, implentes ea quae non sunt domini contraria voluntati. Simul & haereticos coartabi-

a ¶ Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & conuersatione domini. Peccatum filiorum est, non obedite parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare peruersum, adiunxit, in domino: Peccatum verò parentum, paruulos filios atque lactentes ad iracundiam prouocare, aut certè iam adolescentibus & maturioris aetatis, ea imperare quae grauius sunt. Sicut igitur in filiis obsequium, & subiectionis merces est demonstrata, ita parentibus moderatum iubetur imperium, vt non quasi seruis, sed quasi filiis praesse se nouerint. Nec hoc praecipi sine contentus est, sed & illud adiunxit: Educate illos in disciplina, & correptione domini. Quam correptionem nos legimus, melius in Graeco dicitur *raetoria*, quae admonitionem magis & eruditionem quam austeritatem sonat. Legant episcopi atque presbyteri qui filios suos secularibus litteris erudiunt, & faciunt illos comedias legere, & mimorum turpia scripta cantare, de ecclesiasticis forsitan sumptibus eruditos: & quod in corbonam pro peccato virgo vel vidua, vel totam substantiam suam effundens, quilibet pauper obrulerat, hoc in Calendariam strenam, & Saturnalitiā sportulam, & Mineruale munus, grammaticus & orator, aut in sumptus domesticos, templi stipes, aut in sordida scorta conuerit. Eli sacerdos ipse sanctus fuit, sed quia filios suos non erudit in omni disciplina & correptione, supinus cecidit, & mortuus est: Non enim poterat ad priora extendi, sed retrorsum ruit, & opisthotono insanabili lapsus in tergum, ad Sodomam cum Loth vxore respexit: & certè corripuerat filios suos, dicens: *Quare facitis verba haec quae ego audio de vobis mala ab omni populo: Nolite filij mei: quoniam non est bona fama, quam ego audio de vobis*. De istiusmodi patribus, & Esaias lacrymabili voce causat, dicens: *Et filij alienigenarum nati sunt eis*. Quod si hoc Ephesijs laicis, & plerisque, vt in populo solet, vitae huius negotijs occupatis, praecipit, vt filios suos erudiant in omni disciplina, & admonitione domini, quid de sacerdotibus aestimandum est, de quorum ordine ad Timotheum scribit, dicens: *Filios habentem in obsequio, cum omni honestate*. Et idipsum ad Titum inculcat & repetit: *Filios habentem fideles, non in accusatione luxuria, aut non subditos: & quasi vitia filiorum parentibus impudentur, coniunctionem causalem interfrens, ait: Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem: Non est ergo sine crimine episcopus, cuius filius non fuerit subditus, & in accusatione luxuria.*

C
Iob. 2. d.
Sec. 70.
Ibid. a.
Hier. 20. d.
Iosue 6.
E. 8.
Matth. 5.
Psal. 26. a.
Prou. 3. b.
D
1. Reg. 2. c.
Esa. 2. b.
1. Tim. 3. a.
Titum 1. b.
1. Tim. 3. a.
Esa. 51. c.

Hieron. tom. 6.

HERON
VI. 7. 8.

E

1. Per. 3. c.

Matth. 10. c.

Prov. 7. a.

ali, & a filio hominis, & Petro in epistola sua: Timorem eorum ne timeatis, sed dominum Iesum Christum sanctificate in cordibus vestris: Et Saluator eadem concinente: Nolite timere eos qui possunt occidere corpus, & plus non habent quod vobis faciant: sed timete eum qui potest & animam & corpus occidere in ge-

*hennam: Salomone quoque paria testante: Fili honora dominum, & confortaberis: prater illum autem ne timeas alium: Videtur Apostolus diuersa precipere, vt serui cum timore & tremore obediant dominis carnalibus, & vxor vt timeat virum. Atque qui simplicius respondebit, hęc dicit: non perfectis seruis, & eis qui sapientie secreta cognouerint, hęc precepta constitui, sed his qui principia habebant fidei, & doctrinis humilioribus indigebant. Alius verò asserat eum, qui non habeat spiritum seruitutis iterum in timore, nequaquam huic subiacere sententia, vt cum timore & tremore obediat dominis carnalibus, hoc idem & de vxore dicturus, quæ iubetur vt timeat virum. Porro tertius, in hoc quoque loco sicut in muliere, timorem pro reuerentia dictum putabit, sed arctabitur ex eo quòd additus est timori tremor. Potest enim vxori reuerentia conuenire, vt reuerens timeat virum. Vbi autem tremor est, metus non sonabit reuerentiam, sed timorem. Necessariò itaque in seruis additum est, vt post timorem domini habeant & tremorem, & ad distinctionem domini spiritualis, nunc carnalis dominus appellatur: ita vt seruo quicumque crediderit in Deum, & needum ad scientia summam peruenerit, non indecens sit domino seruire carnali cum timore & tremore in simplicitate cordis sui, & sic ei seruire fideliter vt Christo. Non ad oculum seruiens, vt hi faciunt qui hominibus placere desiderant: sed vt necessitatem in voluntatem vertat, & faciat de seruitute mercedem, maximè cum dominus carnis, à domino spiritus diuersa non imperet. Hoc est enim quod ait: Non ad oculum seruiens, vt hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei. Sed & ipsam fidelitatem non coactam seruus habeat, sed spontaneam, & ex animo, sic seruiens domino suo sicut Christo, à quo recepturus est fidelis præmium seruitutis, non minus quam si liber voluntate seruisset. Simul & hoc notandum, quòd obedientia filiorum atque seruorum diuersa subiunxerit. Ad filios enim dicit: *Obedite parentibus vestris in domino: ad seruos verò, Obedite dominis carnalibus cum timore & tremore: Vt sicut inter seruum & vxorem habet metus diuersitatem, ita & inter filios & seruos obedientia discreparet. Et pulchrè imperans seruis vt obediunt dominis, adiecit, quasi Christo: & iterum, vt serui Christi, facientes voluntatem Dei: vt scilicet non audiat seruus carnalem dominum, si contraria Dei præceptis voluerit imperare. Quomodo autem ad Corinthios secundum tempus rescripserat, ne per occasione[m] fidei in Christum inter maritos & vxores diuortia fierent, si è duobus vnus credere voluisset: ita ad Ephesios & ad Colossenses, quia plurimi inter initia fidei putabant gentiles dominos contemnendos, nunc conditionum moderatè præcepta constituit, vt & seruitia non videatur contra dominos concitare, & rursum nequaquam dominos doceat audiendos, si vitiosa & nephanda præcipiant.**

F

1. Cor. 7. b.

Et domini eadem facite ad illos, remittentes minas, scientes quia & ipsorum & vester dominus est in cælis, &c.] Quenam sunt hæc quæ seruis superius imperauit, vt diceret dominis eadem facienda quæ seruis? Puto illa quæ dixerat, in simplicitate cordis, & facientes voluntatem Dei, & ex animo, & cum fidelitate sine beneuolentia in seruos, quia *in omni* utrumque sonare potest. Vnusquisque enim quod fecerit boni, hoc recipiet à domino, siue famulus seruiert, sicut dictum est, siue liber dominatus fuerit, vt oportet: vt non sit terribilis, non promptus ad verbera, sciens quia & ipse habeat dominum in cælis, apud quem non est acceptio personarum, & qui solus tantum iudicet voluntates, & iu-

xta eas deteriori præferat meliorem, eligens facta, non homines.

b. ¶ De cætero confortamini in domino, & in potentia virtutis eius, &c.] Scio in Græco pro virtute, fortitudinem positam, id est, *ισχυς*: quia virtus apud eos *ισχυς* appellatur. Sed hæc apud nos consuetudo est scripturaru-

rum, vt indifferenter *ισχυς*, & *ἀσχυς* virtutem nominent, maxime quia fortitudo corporis, virtus animi existimatur. Quamquam & apud philosophos inter quatuor virtutes fortitudo sit posita, quam vtique animi, & non corporis esse manifestum est. Quod igitur ait, *Confortamini in domino, & in potentia virtutis eius*, totum sentitur in Christo, vt in omnibus virtutibus, quæ super eo intelliguntur, qui crediderint, confortentur. Et prudenter post spe-

cialia mandata, quid viris & vxoribus, patribus & filijs, dominis & seruis obseruandum sit, nunc generaliter omnibus in commune præcipit, vt in domino & in eius potentia confortati, præparent se aduersum diabolum. De quo in consequentibus scribit.

c. ¶ Induite omnia arma Dei, vt positus stare contra versutias diaboli, &c.] Ex his quæ infra legimus, & his quæ in scripturis omnibus de domino Salvatore dicuntur, manifestissimè comprobatur, omnia arma Dei, quibus nunc indui iubetur, intelligi Salvatore[m]: vt vnum atque idem sit dixisse, induite vos omnia arma Dei, quasi dixerit, induite dominum Iesum Christum. Si enim cingulum veritas est, & lorica iustitia est: Saluator autem & veritas & iustitia nominatur, nulli dubium quin ipse & cingulum sit & lorica. Itaque iuxta hæc, ipse erit & præparatio euangelij pacis, & scutum fidei, & galea salutaris, & gladius spiritus, quod est verbum Dei: & viuens sermo & efficax, & acutus super omnem gladium ex vtraque parte acutus. Quæ autem alia arma Dei possumus existimare, quibus induendus est, qui habet aduersum diaboli dimicare versutias, excepta virtute, quæ Christus est? Hunc enim, qui iuxta omnia quæ super eo intelliguntur, fuerit indutus, potens erit contra vniuersas insidias diaboli repugnare: & secundum id quidem quod veritate præinctus est, non facile ad falsitatis dogmata deducetur. Iuxta hoc verò quòd lorica indutus est iustitia, iniquitatis iaculis non poterit perforari. Nec non cum calciatus fuerit calciamentis pulcherrimis, in præparatione euangelij pacis, quasi is qui præparauit in fine opera sua, & iccirco pacis homo factus est, nec bellicum aliquid & tumultuosum agit: nec cum his qui præparati sunt condemnabitur. Infidelitas quoque, quæ inimica est fidei, vbi scutum est fidei, nihil valebit. Caput etiam & principale cordis & animæ, in quo sensus omnes locati sunt, salutis galea circumdatum, non quassabitur. Ad extremum quasi vir bellator & fortis, omnes sectas contrarias veritati concidet, interficiet, iugulabit, gladium spiritus, id est, verbum Dei manu tenens. Volens ergo Apostolus multimoda diaboli ingenia ostendere, quibus nos capere nititur, per ea loca, in quibus non omni custodia seruemus cor nostrum, *subodius* eius, id est, ad inuentiones vel versutias nominauit. Si enim abstinerimus nos à corporum voluptate, parum cautos in auaritia capit. Quòd si & auaritiam cum voluptate contemnamus, per luxuriam irrepit, & facit nobis ventrem esse Deum, & per hanc cetiam illa, quæ fortia esse videbantur, expugnat. Et quomodo solent sapientes exercituum principes, ea vel maximè oppugnare vrbium loca, quæ parum munita sunt, vt cum per illa irruerint, facile munita capiuntur: ita & diabolus, per ea quæ patere vident, aut certè non firmiter clausa, quærit irrumperè, & ad ipsam arcem cordis & animæ peruenire. Et quid me necesse est de pluribus eius insidijs dicere, cum ex his & cætera versutiarum eius species cognoscantur. Diabolus autem, nomen Græcum est, quod interpretatur criminatorem. Iuxta Hebræi verò sermonis proprietatem, quia &

tribus

E tribus Zabulon. quanda[m] similitudinem huius vocabuli habet, *genios*, id est, deorsum fluens, dici potest, quod scilicet paulatim de virtute ad vitium fluxerit, & de caelestibus ad terrena corruerit.

a *Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, &c.* Non puto Paulum scribentem ad Corinthios dicere potuisse, non est vobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, quibus ait: *Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Fidelis autem Deus qui non permittet vos tentari supra id quod potestis.* Ex-istimo quippe aduersus carnem & sanguinem esse certamina, quae ibi tentationes appellantur humanae: quando caro concupiscit aduersus spiritum, & prouocat nos facere opera sua, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, inimicitias, contentiones, emulationes, iras, rixas, dissensiones, haereses, infidias, ebrietates, comestiones, & reliqua his familia. Porro non est humana tentatio, nec aduersus carnem & sanguinem pugna: quando aut ipse Satanus transfiguratus in angelum lucis, persuadere nititur, vt eum angelum lucis arbitremur, aut aliquid horum simile facit, in omni virtute, signis & portentis mendacibus, in omni deceptione iniquitatis. Nam cum aliquem illaquearit inimicus vt recipiat se, & loquatur in eo, haec dicit dominus: Non quasi caro & sanguis eum decipit, aut quasi humana tentatio, sed quasi principatus & potestas, rector tenebrarum & nequitia spiritualis. Quamobrem non demus locum diabolo: sed & si spiritus potestatem habentis ascenderit super nos (iuxta quod scriptum est) locum non demus ei. Dicit quispiam hoc quod ait: *Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus & potestates, & cetera quae sequuntur, ideo dicit, vt doceamur, ne ea quidem quae nobis ministrari vitia putamus ex carne, carnis esse vel sanguinis, sed a quibusdam spiritualibus nequitijs suggeri.* Sunt enim quidam daemones amoribus & amatorijs canticis seruientes, vt propheta quoque commemorat dicens: *Spiritu fornicationis seducti sunt.* Nam & barbara quaedam nomina eorum esse dicuntur (vt saepe confessi sunt hi quos verè vulgus maleficos vocat) & incantationes, & preces, & colores varij, & diuersa vel metallorum genera vel ciborum, ad quae inuocati assistere daemones & infelices animas capere memorantur. Alij verò iracundias & furores & bella committere: alij praeselle inimicitijs, & inter homines odia concitare. Quia vult ergo (aiunt) Apostolus nos docere, non ex natura corporis, & de materia carnis & sanguinis, haec vitiorum genera procreari, sed instinctu demonum, propterea ait: *Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem: sed aduersus principatus & potestates, & reliqua.* Ideo autem nunc eorum qui magicis infelices artibus seruiunt, & facere ista perhibentur, in medium exempla protulimus, vt retundamus eorum opinionem, qui putant omnia vitia esse carnis & sanguinis, & nullam habere daemones potestatem, vt nos incitent ad peccatum. Talem luctationem & Iacob putamus fuisse: quod scilicet non aduersum carnem & sanguinem contenderit, quando remansit solus & luctabatur cum eo homo, adiuuans eum & corroborans aduersum alium sudore nimio dimicantem. Et simul vide, ne forte ridiculi sint qui arbitrantur in ritum luctantium, tota Iacob nocte luctatum. Quid enim grande, si vt illi aiunt, luctans aut superarit, aut victus sit? Sed iuxta rationabilem & conuenientem patriarchae luctam, talem illi colluctationem fuisse credendum est, qualem hi habent qui possunt dicere: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem.* Non necesse est totum nunc loci illius excutere sacramentum, cum in suo loco, si vixero, plenius discerendum sit. Querimus autem vbi in veteri testamento Paulus haec legerit, aut qua auctoritate, quae minime scripta sunt, publicarit. Et conijcimus ex his quae de praelij & singulari certamine: verbi causa, David aduersum Goliath, & filiorum Israel contra alienigenas, & ceteras gentes, scripta sunt in lege, & Iesu, & libro Iudicum, & Regnorum, & Paralipomenon, alius intellexisse Apostolum, & spirituale

1. Cor. 10. c.

Gal. 5. d.

1. Cor. 11. c.

2. Thes. 2. c.

Eph. 4. f. Eccl. 10. a.

F

Q. 4. c.

Gen. 32. f.

bellum sensisse de carneo, quo pugnantés victi sint siue superarint, & satrapas quidem vnicuiusque loci, supermarum fuisse indicia potestatum: Reges autem gentium singularum, imagines eorum qui nunc rectores mundi, tenebrarumque dicuntur: Malos verò homines spirituales nequitijs in caelestibus demonstrasse. Et videtur nobis Apostolus alijs verbis haec dicere. O Ephesij, quae de praelij Israelis aduersum nationes legitis, videtur quidem carnem sonare vel sanguinem: Verbi gratia, Aegyptiorum, Idumaeorum, Ammonitarum, Moabitarum, & gentium caeterarum: Sed si verè vultis scire, cognoscite, quia illa vniuersa figuraliter contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines saeculorum decurrerunt: vt intelligamus ex illis, non esse nobis pugnam aduersum carnem & sanguinem, sed aduersum spirituales quasdam & inuisibiles potestates: aduersus rectores earum tenebrarum, quae huic mundo incubant, & errorem hominibus incredulitatis of-fundunt: & aduersum spiritualia nequitijs, quae habitant in caelestibus: Non quo daemones in caelestibus commoerentur, sed quo supra nos aer, hoc nomen acceperit. Vnde & aues, quae volitant per aerem, volucres caelestis dicuntur. Nam & in alio loco de daemonebus, quod in aere isto vagentur, Apostolus ait: *In quibus ambulatis aliquando iuxta saeculum mundi istius, secundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filios dissidentiae.* Haec autem omnium doctorum opinio est, quod aer iste qui caelum & terram medius diuidens, inane appellatur, plenus sit contrarijs fortitudinibus. Post haec retractandum, a quo principatus, & potestates, & rectores tenebrarum mundi, & spiritualia nequitijs in caelestibus, vt hoc sint, acceperint potestatem. Et quidem dicat alius, apostatam diabolum, satellitibus suis diuersa officia commississe, & non esse harum distributionum auctorem Deum. Cui potest illud diligens lector opponere, & quomodo scriptum est: *Non est enim potestas, nisi a Deo?* Quod si de hominibus dicitur, quanto magis de his qui sunt subtilioris meliorisque naturae? Nec statim qui hoc sentiat blasphemiae eum crimen incurere, quia vnusquisque iuxta suam voluntatem, diuersa ministeria sortitus sit. Quomodo enim in vrbibus eos qui aliquid commiserere flagitij, videmus vel bestias alere, vel secare marmora, vel mundare spurcitijs cloacarum, vel praeselle gladiatoribus, & fundendo reorum sanguini destinari: Ita & daemones ex proprio arbitrij libertate, insidiarum, fraudium, scele-rum, atque periurij, & reliquam vitiorum prouinciam esse sortitos: vt sint rectores tenebrarum, quia esse lucis principes noluerunt. Hi ergo rectores mundi atque tenebrarum, cum aduersum aliquem colluctantes supplantauerint eum, fecerintque corruiere, statim illum suo mundo, & suis tenebris, quibus principantur, annectunt. Ob quam causam fortis laborandum, vt qui semel audiimus: *Ego elegi vos de isto mundo: iam non estis de isto mundo: si enim essetis de mundo, mundus quod suum esset, amaret:* non redeamus ad mundum, nec subijciamur ei: sed crucifigatur nobis mundus, & nos ei, vt rector lucis Iesus proprio mundo nos copulet, & sub patris esse faciat ditione, erutos de spiritualis nequitijs potestate, & de caelo eorum quod transtiterunt est, nec Dei sedes appellari potest. Impium quippe est, vt spiritualia nequitijs in caelestibus, eum caelum tenere credantur, de quo loquitur Deus: *Caelum mihi thronus est.* Itaque qui intelligit quanta in isto mundo, nobis & praesentibus & absentibus fiant (dum ea videre non possumus, siue propter corpus humilitatis nostrae hoc fragile atque terrenum, quo anima inuoluitur: siue quia carnalibus oculis subtilior natura non panditur) hic videbit quae sint tenebrae, quae ab Apostolo nunc dicuntur: quod scilicet aut tota vita ista terrena, tenebrae nuncupentur. (Lux quippe lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt.) Aut animae lumen & sensum, terrenum corpus, & corpus mortis & humilitatis obumbret, operiat, & obcaecat. Sciamus autem quod excepto praesenti loco, nec in veteri, nec in nouo testamento, *καταμαρτυρούμενος*, id est, mundi rectores, vnquam legerimus:

G

1. Cor. 10. c.

Eph. 2. a.

H Rom. 13. a.

Ioan. 25. c.

Esa. 66. a.

Ioan. 1. b.

HERON VI. 7. 8

E
Exod. 14. a
Exod. 12. E
Exod. 3. b
Iosue. d
Apost. 14. a
F
Gen. 15. b
Ose. 7. a
Psal. 10. a
Ecl. 2. b
1. Cor. 14. a

quod virtutem quandam animæ appellauerit pedes, quibus ingredimur in eo qui dicit: *Ego sum via*, & quos nos oportet calciare in præparatione euangelij pacis. In horum calciamentorum figuram, & illa calciamenta in Exodo præcesserunt, quæ habere pascha vescentibus imperatur, & his qui in præparatione euangelij pacis. ^a Super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis omnia iacula maligni ignita extinguere. Et ^b galeam salutis accipite. ^c Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Per omnem orationem & obsecrationem, orantes in omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia & prece: pro omnibus sanctis & pro me. ^e Vt mihi detur sermo in apertione oris mei: confidentia notum facere mysterium euangelij, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audea vt oportet me loqui. ^e Vt autem sciatis & vos quæ circa me sint, quid agam: omnia nota vobis faciet Tychicus dilectus frater, & fidelis minister in domino, quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra.

^a Super omnia accipientes scutum, &c.] Quasi dixerit: in omni opere portate clypeum fidei, vt possitis rectè atque muniti excipere venientes sagittas, & huc atque illuc arte eas bellica declinare. Hæc est fides, super qua & Abraham post multa opera atque virtutes, vix potuit promereri, vt de eo scriptura diceret: *Credidit autem Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*. Perspicua sunt autem iacula maligni, quæ vult mittere in corda nostra per cogitationes pessimas: de quibus vnus iecit in cor Iudæ, vt traderet Saluatorem. Itaque ne principium quidem habere poterit inimicus animæ vulnèrandæ, si tenuerimus scutum fidei: in quo non solum venientia tela franguntur, sed etiam telorum ipse ignis extinguitur, de quo & propheta complorat dicens: *Omnes adulterantes, quasi chibani corda eorum. Qui hunc vmbonem fidei manu forti tenuerit, & confusus in domino, sciret se à venientibus iaculis esse securum, loquetur intrepidus: In domino confido: quo modo dicitis animæ meæ, transigra in montem sicut passer? Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum: parauerunt sagittas suas in pharetris, vt sagittent in obscuro rectos corde*. Cum ergo (inquit) confidam in domino, qua mihi datis ratione consilium, vt non stem aduersum inimicorum impetus, & iacula quæ contra me in pharetris præpararunt, volentes non solum me, sed etiam omnes rectos corde percutere: Ecce enim sto super petram, & non transigro in montes tenebricosos, & omnia tela hostium repulsa in ipsos qui dirigunt conuertuntur.

^b Et galeam salutis accipite, &c.] Propter hanc galeam salutis, omnes in capite nostro sensus integri perseuerant, & maxime oculi, de quibus in Ecclesiaste Salomon ait: *Sapientis oculi in capite eius*. Sciebat enim quod esset viri caput, & qui nam isti oculi in viri capite collocati. Si enim caput viri Christus est, & oculi sapientis in capite eius sunt: sequitur vt omnis noster sensus, mens, cogitatio, sermo, consilium, si tamen sapientes fuerimus, in Christo sint. In Christo autem verbo, luminae, iustitia, veritate, cunctisque virtutibus.

^c Et gladium spiritus, quod est verbum Dei, &c.] Dei sermo de

spiritu sancto hinc: contrarius verò de terra loquitur, & inde sumit exordium. *Qui enim de terra est, de terra loquitur. Qui de celo venit, super omnes est*: Et quod vidit & audivit, hoc testatur. Porro sermo Dei, gladius spiritus est: de quo nunc Paulus ait: *Gladius spiritus, quod est verbum Dei. Viuens quippe sermo Dei & efficax & acutus super omnem gladium ancipitem, & penetrans vsque ad artus animæ, & ofusum & medullarum. Qui spiritus præcidit & diuidit, multum proficiens per orationem & obsecrationem eorum, qui in omni tempore dominum deprecantur in spiritu, iuxta illud: Orabo spiritu, orabo & mente. Et in hoc proficiens, vt per vigilias & instantem præcem, Apostolus in Dei verbo doctrinæque dicitur. Et hæc omnis opulencia ad aliorum proficiat salutem: vt eis quoque ipsis proficit, qui pro eo obsecrant. Simulque Apostoli humilitas admiranda, petentis Ephesios, vt pro se faciant obsecrationes. Ait quippe: *In omni instantia & prece pro omnibus sanctis, & pro me: Vt scorsum sanctorum, & scorsum sui facerent mentionem.**

^d Vt mihi detur sermo in apertione oris mei, &c.] Hoc quod nunc ait: in apertione oris mei: Et alibi: *Os meum ad vos apertum est* & Corinthi: *Et, aperiens os suum, docebat discipulos suos dicens: Et, os meum aperui, & atraxi spiritum*: Et, *aperiam in parabolis os meum, & cætera his similia, lic accipiendum quasi dixerit: apertiantur thesauri, & abscondita à seculis sacramenta pandantur, vt spiritus sanctus introeat ad ea proferenda quæ latent. Nam quod huius testimonij, id est, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, iste sit intellectus, sequentia probant. In confidentia (inquit) notum facere mysterium euangelij: Nequaquam in parabolis & proverbijs: sicut & propheta, & ipse dominus adhuc constitutus in corpore loquebatur dicens: *Venit hora quando nequaquam vobis in proverbijs loquar: sed confidenter de patre annuntiabo vobis*. Hunc confidentiam sermonem, solus poterit obtinere, qui non habuerit cor se reprehendens: Si enim cor nostrum nos non reprehenderit, confidentiam habemus ad Deum, & quodeunque petierimus, accipiemus ab eo. Rarus itaque est qui in confidentia notum faciat mysterium euangelij: quia rarus est qui confidentiam habeat ad Deum. *Quis enim gloriabitur castum se habere cor: aut quis stabit dicens, mundum se esse à peccatis?* Post hæc quid sit hoc quod ait: Pro quo legatione fungor in catena: vt notum videlicet facerem mysterium euangelij, breuiter perstringendum. Et quidem qui similiter intelligit, dicit propter testimonium Christi eum de carcere & de catenis hæc Romæ postum scripta, misisse. Alius verò propter corpus humilitatis & catenam istam qua circumdamur, & necdum scimus secundum quod oportet nos scire, & per speculum videmus in enigmate, ista eum dixisse contender, & tunc verè posse in confidentia euangelij aperire mysteria, cum catenam deposuerit, & de carcere liber exierit: nisi forte & in vinculis absque vinculis computandus est, qui conuersionem habet in cælis, & de quo dici potest. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis.**

^e Vt autem sciatis & vos quæ circa me sint, quid agam, &c.] Duplietè accipite: vel ideo Tychicum missum Ephesum, vt nunciaret eis vincula apostoli Pauli nota facta esse in omni prætorio, & catenam illius ad fidem euangelij profecisse eo tempore quo & ad Colossenses scripsit, dicens: *Quæ circa me sunt, omnia nota vobis faciet Tychicus frater dilectus, & minister, & conseruus in domino, quem misi ad vos ob hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre, qui est ex vobis: qui omnia quæ hic aguntur, nota faciet vobis*. Grandis enim consolatio erat, audire Paulum Romæ in domina vrbium, & in arce Romani imperij, de carcere &

G
Ioan. 3. a
Hab. 4. c
1. Cor. 4. c
2. Cor. 6. c
Matt. 5. a
Psal. 115. 1
Ibid. 77. a
H
Ioan. 6. c
1. Ioan. 3. d
Prou. 20. b
Rom. 8. b
Colos. 4. b

HERON
VI. 7. 8.

A de vinculis triumphantem. Vel certe ob id Tychicum mis-
sum esse, ut vitam & conuersationem Pauli, quam ignora-
bant, annuntiaret eis, & quasi quoddam exemplar viuendi
daret discipulis gesta apostoli atque virtutes, & eum imi-
tari volentibus. Nec parua esse poterat consolatio æmulari
cupientium, quæ apostolum
egisse cognouerant.

b ¶ *Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre & Domino Iesu, &c.* Si qua alia dona sunt, quæ tribuuntur à Deo patre & Domino Iesu Christo, inter hæc

pax non minimum possidet locum, quæ superat omnem sensum, & custodit corda intellectusque sanctorum: serenitas quædam atque tranquillitas animæ quiescentis, & vniuersam tempestatem & turbinem perturbationum fugans. Huic similis est charitas cum fide, quam & ipsam simul Deus pater donat & filius: ut diligamus Deum de toto corde, & proximos sicut nosmetipsos, & pro inimicis nostris precemur. Hanc pacem & charitatem, quam credentibus Apostolus imprecatur, hi tantum habent, qui fratrum nomine merentur vocari. Pax quippe fratribus & charitas cum fide & pace. Igitur & charitatem & fidem sic pater præstat ut filius: Et hæresis obmutescit, quæ non vult eadem filium posse quæ patrem.

c ¶ *Gratia cum omnibus qui diligunt dominum Iesum Christum in incorruptione. Amen, &c.* Nonnulli hoc ita interpretati sunt, ut eum putarent diligere dominum nostrum Iesum Chri-

stum, quia operibus corruptionis alienus sit, opera corruptionis in coitu sentientes. Vnde & consuetudo & sermo vulgaris incorruptos, virgines vocat, eosque qui coitum nesciant faminarum. Corruptos verò qui istiusmodi degustauerint voluptatem. Illud quoque testimonium coaptantes: Si quis templum Dei corrumpit, corrumpet illum Deus. Sed nescio an hoc valeant explanare quod scribitur: *Vnusquisque proprium habet donum à Deo, alius quidem sic, & alius sic.* Videamus igitur ne forte melius sit omne peccatum cor-

ruptionem animæ intelligere, & eos qui à peccato liberi sunt, incorruptos vocari: ita ut diligentes Dominum Iesum Christum, in incorruptione sint, dum peccati vinculis non tenentur, & cum eis est gratia Dei. Simulque arbitror ad distinctionem eorum qui diligunt dominum Iesum Christum, sed non in incorruptione, nunc positum, eos gratiam habere Christi, qui diligant eum in incorruptione. Quanti enim diligunt dominum parati exilia, parati martyria, parati inopiam, & omnia pro eo contumeliarum genera sustinere, & nihilominus carnis passione superantur: sed his non imprecatur Apostolus gratiam: quia gratia domini est cum omnibus qui diligunt eum in incorruptione.

Commentariorum ad Ephesios finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN EPISTOLAM AD TITUM, AD PAVLAM, ET EVSTOCHIVM

PROOEMIUM.

ICET non sint digni fide, qui fidem primam irritam fecerunt, Marcionem loquor & Basilidem, & omnes hæreticos, qui vetus laniant testamentum: tamen eos aliqua ex parte ferremus, si saltem in nouo continent manus suas, & non audent Christi (ut ipsi iactitant) boni Dei filij, vel euangelistas violare, vel Apostolos. Nunc verò cum & euangelia eius disputauerint, & apostolorum epistolas, non apostolorum Christi fecerint esse, sed proprias: miror quo modo sibi Christianorum nomen audeant vindicare. Ut enim de cæteris epistolis taceam, de quibus quidquid contrarium suo dogmati viderant, eraserunt: nonnullas integras repudiandas crediderunt: ad Timotheum videlicet utramque, ad Hebræos, & ad Titum, quam nunc conamur exponere. Et si quidem redderent causas, cur eas apostoli non putarent, tentaremus aliquid respondere, & forsitan satisfacere lectori. Nunc verò cum hæretica auctoritate pronuncient & dicant: Illa epistola Pauli est, hæc non est: ea auctoritate refelli se pro veritate

intelligant, qua ipsi non erubescunt falsa simulare. Sed Tatianus Encratarum patriarches, qui & ipse nonnullas Pauli epistolas repudiavit, hanc vel maximè, hoc est, ad Titum, apostoli pronunciamdam credidit, paruipendens Marcionis & aliorum, qui cum eo in hac parte consentiunt, assertionem. Scribit igitur Apostolus, o Paula & Eustochium, de Nicopoli, quæ in Actiaco littore sita, nunc possessionis vestræ pars vel maxima est: & scribit ad Titum discipulum suum, & in Christo filium, quem Crete reliquerat ad ecclesias instruendas: præcepitque ei ut cum è duobus Artemas seu Tychicus Cretam fuerit appulsus, ipse Nicopolim veniat. Iustum quippe erat, ut ille qui dixerat, *Sollicitudo mea omnium ecclesiarum*, & qui euangelium Christi usque ad Illyricum de Hierosolymis proficiscens fundauerat, non pateretur & sui & Titi absentia Cretenses esse desertos, à quibus primum idololatriæ semina pullularunt: sed mitteret eis pro se & Tito Arteman vel Tychicum, quorum doctrina & solatio confouerentur.

COMMEN-